

Marcin Koczan*

Polska jako hub gazowy – możliwości współpracy z wybranymi państwami Europy Środkowej i Wschodniej

Poland as a gas hub – opportunities for cooperation with selected countries of Central and Eastern Europe

Abstract: The aim of the article is to analyse the possibility of establishing a regional gas transmission and trade center in Poland, the so-called gas hub. The gas hub is described in many strategic documents adopted by the Polish authorities in recent years. For its creation, several key elements must be met. First of all, a strong, competitive, and diversified (energy sector, heating sector, industry, individual customers) natural gas market should be established in Poland. The natural gas distribution and transmission network should be able to balance supply and demand. Domestic production of natural gas should be supplemented by stable and diversified supplies. The domestic gas markets in the region should be integrated and the connection between the systems (interconnectors) should enable the gas transmission in both directions (import/export). The purpose of this article is to verify the possibility of establishing a regional natural gas transmission and trade center in Poland and to define the potential for cooperation with selected countries of our region.

Keywords: natural gas, gas hub, gas infrastructure, regional cooperation

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza możliwości utworzenia w Polsce regionalnego centrum przesyłu i handlu gazem ziemnym, tak zwanego hubu gazowego. Aby koncepcja, która opisana jest w szeregu strategicznych dokumentów przyjmowanych przez polskie władze w ostatnich latach, mogła zostać zrealizowana, musi wystąpić kilka kluczowych elementów. Przede wszystkim powinien powstać w Polsce silny, konkurencyjny, zróżnicowany (energetyka zawodowa, sektor ciepłownictwa, przemysł, klienci indywidualni) rynek handlu gazem ziemnym. Sieć dystrybucji i przesyłu surowca powinna móc równoważyć popyt z podażą surowca. Krajowe wydobycie gazu ziemnego powinno być uzupełnione przez stabilne i zdywersyfikowane dostawy. Krajowe rynki gazu w regionie powinny być zintegrowane, a połączenia między systemami (interkonektory) powinny umożliwić przesył surowca w obie strony (import/export).

* Marcin Koczan – dr, Uniwersytet Wrocławski, Polska, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8039-6820>, e-mail: marcin.koczan@uwr.edu.pl.

Artykuł ma na celu zweryfikowanie możliwości utworzenie w Polsce regionalnego centrum przesyłu i handlu gazem ziemnym i określenie potencjału do współpracy z wybranymi państwami naszego regionu.

Słowa kluczowe: gaz ziemny, hub gazowy, infrastruktura gazowa, współpraca regionalna

Zastosowane skróty:

NS I i NS II	gazociągi Nord Stream I i Nord Stream II
MKiŚ	Ministerstwo Klimatu i Środowiska
PEP2030	Polityka Energetyczna Polski do roku 2030
PEP2040	Polityka Energetyczna Polski do roku 2040
PGNiG	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo
SBMRP	Strategia Bezpieczeństwa Międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej
SPPZ	Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021
SOR2020	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
USAID	United States Agency International Development

Wstęp

W ostatnich latach w szeregu dokumentów strategicznych opracowywanych i przyjmowanych przez Radę Ministrów czy poszczególne ministerstwa pojawiła się koncepcja utworzenia w Polsce regionalnego centrum przesyłu i handlu gazem ziemnym, koncepcja tzw. hubu gazowego. Projekt nie jest jednorodny. Obecny jest w różnych dokumentach i rządowych opracowaniach. Artykuł ma na celu analizę najważniejszych dokumentów strategicznych, w których pojawia się koncepcja utworzenia gazowego hubu, opisanie warunków, jakie powinny zostać spełnione, aby koncepcja ta mogła zostać zrealizowana. Istotnym elementem artykułu jest analiza potencjału i możliwości współpracy w handlu gazem ziemnym z wybranymi państwami regionu. Elementem rozważań będzie także próba określenia celu, w jakim podejmowane są wysiłki utworzenia hubu gazowego w Polsce i zdefiniowanie potencjalnych korzyści. Podstawową metodą badawczą przyjętą w niniejszym artykule jest analiza dokumentów strategicznych, uzupełniona metodą prognozowania. Na podstawie zgromadzonego materiału, poddanego krytycznej ocenie, zostaną wyciągnięte wnioski dotyczące warunków koniecznych do powstania regionalnego hubu gazowego i tego, jak zaawansowane są działania w poszczególnych zakresach.

Zagadnienie utworzenia w Polsce hubu gazowego jest obecne w literaturze w epizodycznym wymiarze. Na uwagę zasługują prace An-

drzeja Podraza¹, Łukasza Wojcieszaka² czy Ireneusza Łazora i Marcina Sienkiewicza³, a także publikacje Michała Paszkowskiego w ramach Instytutu Europy Środkowej, odnoszące się do wielu aspektów współpracy energetycznej w regionie Morza Bałtyckiego. Niniejszy tekst prezentuje zagadnienie z innej perspektywy. Przede wszystkim odnosi się do warunków, jakie powinny zaistnieć w Polsce, aby projekt regionalnego centrum handlu gazem ziemnym miał realne podstawy do funkcjonowania. W drugiej części artykułu autor próbuje oszacować potencjał do współpracy z poszczególnymi państwami regionu.

1. Koncepcja hubu gazowego w polskich dokumentach strategicznych

Plany stworzenia w Polsce regionalnego centrum dystrybucji gazu ziemnego można odnaleźć w szeregu dokumentów strategicznych opracowywanych i przyjmowanych w ostatnich latach przez polskie władze. W przyjętej 14 lutego 2017 r. *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* (dalej SOR2020) wspomniano o „przygotowaniach do utworzenia na terytorium Polski centrum przesyłu i handlu gazem dla państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz państw bałtyckich”⁴.

- 1 A. Podraza, *Bezpieczeństwo energetyczne Polski w kontekście neoimperialnej polityki Rosji oraz współpracy europejskiej i transatlantycznej: Polska jako hub gazowy*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 73, 2020, nr 1, s. 135-161, DOI: <https://doi.org/10.35757/SM.2020.73.1.10>. Autor skupia się przede wszystkim na analizie używania przez Federację Rosyjską surowców energetycznych jako narzędzia do osiągnięcia celów polityki zagranicznej. Samo zagadnienie hubu gazowego pojawia się wyłącznie w kontekście międzynarodowym.
- 2 Ł. Wojcieszak, *Możliwość powstania fizycznego hubu gazowego w Polsce*, [w:], *Energetyka – aspekty badań interdyscyplinarnych*, R. Szczerbowski, P. Kwiatkiewicz (red.), Poznań 2018, s. 297-310. Znacząca część tekstu odnosi się do teorii i historii powstania i funkcjonowania hubów gazowych. Autor rozważa możliwości, warunki i korzyści z utworzenia hubu gazowego w Polsce, ale z uwagi na fakt, że tekst powstał w 2017 r., część zawartych w nim informacji w naturalny sposób się zdezaktualizowała.
- 3 I. Łazor, M. Sienkiewicz, *Znaczenie infrastruktury handlowej dla bezpieczeństwa rynku gazu ziemnego w Polsce*, *Cire.pl*, 09.02.2016, <https://www.cire.pl/artykuly/materialy-problemowe/109634-znaczenie-infrastruktury-handlowej-dla-bezpieczenstwa-rynku-gazu-ziemnego-w-polsce> [15.07.2022]. Artykuł odnosi się do teorii funkcjonowania hubów gazowych, historii ich rozwoju, podziału na fizyczne i wirtualne, możliwości powstania w Polsce hubu gazowego, a także znaczenia Towarowej Giełdy Energii w tym procesie.
- 4 Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, dokument przyjęty Uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r., s. 329.

W przyjętej w maju 2020 r. *Strategii Bezpieczeństwa Międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej*⁵ (dalej SBMRP) koncepcja funkcjonowania w Polsce hubu gazowego pojawia się w szerszym niż w SOR2020 wymiarze geograficznym. SBMRP przewiduje kontynuowanie prac nad projektami dywersyfikującymi dostawy gazu ziemnego do państw regionu, w tym do państw Inicjatywy Trójmorza⁶, i zakończenie budowy korytarza gazowego Północ – Południe⁷, co umożliwi stworzenie hubu gazowego w Polsce⁸.

Przyjęta przez Radę Ministrów *Polityka Energetyczna Polski do roku 2040*⁹ (dalej PEP2040) w części dotyczącej rozwoju rynku gazu, jako projekt strategiczny, określa powstanie w Polsce regionalnego centrum przesyłu i handlu gazem ziemnym dla państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz państw bałtyckich. Działania w tym zakresie miały być wspierane przez polską dyplomację. W *Strategii Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*¹⁰ (dalej SPPZ), w kontekście energetyki, za kluczowe uznano wspieranie rozwoju infrastruktury tranzytowej umożliwiającej przesył gazu ziemnego z regionu Morza Bałtyckiego na Bałkany. Działania wspierające wzmocnienie powiązań infrastrukturalnych w Europie Środkowej, zwłaszcza na osi północ – południe, określono jako zadania do realizacji dla polskiej dyplomacji¹¹.

Z przytoczonych wyżej dokumentów wynika, że koncepcja utworzenia w Polsce hubu gazowego pojawia się zasadniczo w dwóch odsłonach – węższej, dedykowanej dla krajów Europy Środkowej

- 5 *Strategia Bezpieczeństwa Międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej* została zatwierdzona postanowieniem Prezydenta RP z dnia 12 maja 2020 r. w sprawie zatwierdzenia „Strategia Bezpieczeństwa Międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej”.
- 6 Inicjatywa Państw Trójmorza to projekt służący zacieśnieniu współpracy w kierunku zbudowania zintegrowanej infrastruktury między 12 państwami regionu: Austrią, Bułgarią, Chorwacją, Czechami, Estonią, Litwą, Łotwą, Polską, Rumunią, Słowacją, Słowenią i Węgrami.
- 7 Będzie to infrastrukturalne połączenie terminala LNG w Świnoujściu oraz Baltic Pipe przez: Polskę, Republikę Czeską, Słowację i Węgry, z rynkami Europy Południowej w ramach koncepcji Trójmorza. Nie chodzi tu oczywiście o budowę dedykowanego gazociągu. Chodzi o taką rozbudowę połączeń międzysystemowych, aby przesył był możliwy.
- 8 SBMRP, s. 34.
- 9 *Polityka Energetyczna Polski do 2040 roku*, Obwieszczenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2040 r., „Monitor Polski” z dnia 10 marca 2021 r., poz. 264. została przyjęta jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 202/2009 z dnia 10 listopada 2019 r.
- 10 Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia> [10.07.2022].
- 11 SPPZ, s. 20.

i Wschodniej oraz państw bałtyckich, i szerszej, obejmujących kraje Inicjatywy Trójmorza.

Mimo że idea stworzenia w Polsce regionalnego hubu pojawiła się w SOR w 2017 r., to realne podstawy do jego stworzenia – takie jak: dywersyfikacja kierunków importu gazu ziemnego, rozwój infrastruktury do odbioru LNG (ang. Liquefied Natural Gas), budowa czy rozbudowa interkonektorów, czyli połączeń między sieciami przesyłu gazu w regionie, rozbudowa powierzchni magazynów gazu (zwłaszcza podziemnych), liberalizacja wewnętrznego rynku gazu, rozbudowa i modernizacja krajowych sieci przesyłowych czy postulat integracji z rynkami sąsiednimi – pojawiały się we wcześniejszych dokumentach strategicznych. Na szczególną uwagę w tym zakresie zasługuje przyjęta przez Radę Ministrów w listopadzie 2009 r. *Polska polityka Energetyczna do roku 2030*¹² (dalej PEP2030), przyjęta w 2012 r. *Strategia Rozwoju Kraju 2020*¹³ (dalej SRK2020) czy opracowana w 2014 r. *Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020 roku*¹⁴ (dalej SBEiŚ2020).

Z przytoczonych wyżej dokumentów wynika, że głównym celem utworzenia hubu gazowego jest zwiększenie bezpieczeństwa gazowego czy nawet szerzej – energetycznego Polski (w kontekście transformacji sektora ciepłowniczego z jednostek węglowych na gazowe). Wydaje się, choć nie jest to wprost napisane w żadnym dokumencie, że chodzi przede wszystkim o większe zróżnicowanie źródeł i tras przesyłu gazu ziemnego, a także o dostępność większych ilości surowca niż zapotrzebowanie krajowe.

12 *Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku* została przyjęta jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 202/2009 z dnia 10 listopada 2009 r.

13 *Strategia Rozwoju Kraj 2020* została przyjęta jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 157/2012 z dnia 25 września 2012 r.

14 *Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020 roku*, dokument opracowany przez Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Środowiska został przyjęty jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 58/2014 z dnia 15 kwietnia 2014 r.

2. Realne podstawy skutecznego funkcjonowania hubu gazowego w Polsce – infrastruktura, dywersyfikacja dostaw, rynek wewnętrzny

Rozwój infrastruktury przesyłowej jest warunkiem niezbędnym do powstania regionalnego centrum przesyłu i handlu gazem ziemnym. Mowa tu o infrastrukturze zarówno w wymiarze transgranicznym (połączenia między krajowymi sieciami przesyłowymi – tzw. interkonektory gazowe), jak i krajowym (rozbudowa i modernizacja Krajowego Systemu Przesyłowego). Aktualnie funkcjonują następujące połączenia infrastrukturalne, przez które możliwy jest import/eksport gazu ziemnego do/z Polski:

- połączenie polsko-niemieckie w Lasowie o zdolności przesyłowej 1,5 mld m³ gazu rocznie (0,4 mld m³ do Niemiec) i połączenie Mallnow o zdolności przesyłowej 6,1 mld m³ gazu rocznie;
- połączenie polsko-czeskie w okolicy Cieszyna o zdolności przesyłowej 0,6 mld m³ gazu rocznie;
- połączenie polsko-słowackie o możliwości przesyłowej do Polski 4,7 mld m³ rocznie, a w kierunku odwrotnym 5,7 mld m³ rocznie. Połączenie ze słowacką siecią przesyłową umożliwi operującym na polskim rynku traderom pozyskanie surowca z regionu Morza Kaspijskiego i wschodniej części Morza Śródziemnego, a słowackim dostęp do rynku gazu skroplonego poprzez terminal w Świnoujściu, a w przyszłości także przez terminal LNG w Zatoce Gdańskiej;
- połączenie polsko-ukraińskie o pojemności 4,4 mld m³ rocznie. To połączenie nie ma zdolności technicznych do ciągłego przesyłu surowca. Od kilku lat prowadzone są rozmowy na temat zbudowania nowego połączenia transgranicznego o możliwościach przesyłowych na poziomie 5 do 7 mld m³ gazu rocznie;
- połączenie polsko-białoruskie Wysokoje o zdolności przesyłowej 5,5 mld m³ i połączenie Tietierowka, o znaczeniu lokalnym i zdolnościach przesyłowych 0,2 mld m³ gazu rocznie;
- połączenie polsko-litewskie o zdolności przesyłowej 1,9 mld m³ do Polski i 2,0 mld m³ w przeciwnym kierunku. Uruchomienie pełnej mocy połączenia planowane jest na październik 2022 r.¹⁵;

15 Komunikat prasowy firmy Gaz-System, Gaz-stystem.pl, 05.05.2022, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/2022/maj/05-05-2022-gaz-system-nowy-interkonektor>

- terminal LNG w Świnoujściu – został uruchomiony w 2016 r. Od początku 2022 r. moc regazyfikacyjna została zwiększona z 5 do 6,2 mld m³, a po zakończeniu kolejnego etapu rozbudowy moc terminala zwiększy się do 8,3 mld m³ rocznie;
- Baltic Pipe – gazociąg, który umożliwi połączenie złóż eksploatowanych na norweskim szelfie (także przez PGNiG¹⁶). Docelowa przepustowość to 10 mld m³ rocznie. Ma zostać częściowo uruchomiony 1 października 2022 r., aby pełną moc przesyłową uzyskać od początku 2023 r.
- Do wymienionych powyżej, istniejących elementów infrastruktury gazowej (lub bardzo zaawansowanych – Baltic Pipe), należy dodać terminal FSRU (ang. Floating Storage Regasification Unit), który ma powstać w Zatoce Gdańskiej w ciągu następnych kilku lat.
- Terminal do regazyfikacji gazu skroplonego, zgodnie z PEP2040, miał mieć przepustowość co najmniej 4,5 mld m³¹⁷. W 2022 r. inwestycja ta została wpisana na unijną listę projektów PCI (ang. Projects of Common Interest)¹⁸. W przyjętych w marcu 2022 r. przez Radę Ministrów założeniach do aktualizacji „Polityki energetycznej Polski do 2040” pojawiła się deklaracja o przyspieszeniu budowy terminala w Zatoce Gdańskiej (bez podania daty)¹⁹. Na początku czerwca Minister Klimatu i Środowiska, Anna Moskwa, oświadczyła, że z uwagi na zainteresowanie dostawami gazu południowych sąsiadów

-gazowy-polska-litwa-od-1-maja-przesyla-gaz-do-polski.html [18.07.2022].

- 16 Polskiej Górnictwo Naftowe i Gazownictwo SA. Wydobycie własne na Szelfie Norweskim będzie głównym źródłem zasilenia Baltic Pipe w surowiec. Zgodnie z przewidywaniami PGNiG z 8 mld m³ mocy zarezerwowanych w Baltic Pipe, ok 3 mld m³ będzie pochodzić z własnego wydobycia. PGNiG.pl, 20.05.2022, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/pgnig-oswiadczenie-w-sprawie-wykorzystania-przepustowosci-baltic-pipe/newsGroupId/10184> [05.07.2022].
- 17 PEP2040, s. 37. Podobnie Załącznik nr 2 do PEP2040, *Wnioski z analiz prognostycznych dla sektora energetycznego*, s. 29.
- 18 Projects of Common Interest (Projekty Wspólnego Zainteresowania) – projekty infrastrukturalne o znaczeniu dla funkcjonowania całej UE, ec.europa.eu, https://energy.ec.europa.eu/topics/infrastructure/projects-common-interest_en [16.07.2022].
- 19 *Założenia do aktualizacji Polityki energetycznej Polski do 2040 r. (PEP2040). Wzmacnianie bezpieczeństwa i niezależności energetycznej* dokument przyjęty przez Radę Ministrów 29 marca 2022 r., s. 2, Gov.pl, 01.04.2022, <https://www.gov.pl/web/klimat/zalozenia-do-aktualizacji-polityki-energetycznej-polski-do-2040-r> [20.07.2022].

i Ukrainy moce planowanego terminala mają zostać zwiększone do co najmniej 12 mld m³ gazu rocznie²⁰.

- Ważnym elementem systemu jest rozbudowa powierzchni magazynowych. Magazyny gazu korzystnie wpływają na poziom bezpieczeństwa energetycznego, poprawią elastyczność dostaw poprzez umożliwienie napełniania zbiorników w okresie mniejszego zapotrzebowania (ewentualnie niższych cen poza okresem grzewczym) i korzystanie z nich w okresach wzmożonej konsumpcji. Wpływają też korzystnie na płynność rynku. Obecnie eksploatuje się w Polsce 7 podziemnych magazynów gazu o łącznej pojemności 3,2 mld m³. PEP2040 przewiduje powiększenie pojemności podziemnych magazynów gazu do 4 mld m³ oraz zwiększenie maksymalnej dobowej mocy poboru surowca z 53,5 mln m³ do min. 60 mln m³²¹ do roku gazowego 2030/31²².

Rozbudowana infrastruktura jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym, aby powstał hub gazowy. Daje ona jednak realne podstawy do tworzenia centrum obrotu gazem o znaczeniu regionalnym. Nie mniej ważnym elementem jest silny i zliberalizowany rynek obrotu surowcem.

Od kilkunastu lat rynek gazu w Polsce podlega stopniowej transformacji – od rynku w pełni regulowanego do rynku zliberalizowanego, gdzie za cenę surowca i warunki handlowe odpowiada gra podaży i popytu²³. Proces ten wymuszony jest polityką UE zmierzającą do liberalizacji krajowych rynków gazu (tzw. II i III pakiet energetyczny

20 A. Kublik, *Minister Moskwa mnoży gazoporty. A jak z nich przesłać gaz?*, Wyborcza.biz.pl, 07.06.2022, https://wyborcza.biz/biznes/7,177151,28550479,minister-moskwa-mnozy-gazoporty-a-jak-z-nich-przeslac-gaz.html?_ga=2.167983905.1835856986.1659339876-126908918.1641417054 [30.07.2022].

21 PEP2040, s. 38.

22 Rok gazowy to okres od 1 października roku n do 30 września roku n+1, w tym konkretnym przypadku od 01.10.2030 do 30.09.2031.

23 Proces liberalizacji rynku gazu odbywa się także w krajach naszego regionu. Zob. M. Sienkiewicz, *Liberalizacja rynku gazu ziemnego w Europie Środkowej i Wschodniej na przykładzie wybranych państw* – tekst dostępny na stronie Dolnośląskiego Instytutu Studiów Energetycznych, <https://dise.org.pl/publikacje2/> [22.07.2022]; I. Opolska, *Liberalizacja sektora gazowego w Europie. Czy Unia Europejska promuje skuteczne rozwiązania regulacyjne?*, „Ekonomia. Rynek, gospodarka, społeczeństwo”, nr 44/2016, s. 53-72.

UE), otwarcia ich, a docelowo, dzięki połączeniom infrastrukturalnym, unifikacji w jeden duży unijny rynek obrotu gazem ziemnym.

Kluczowe, z punktu widzenia powstania możliwości utworzenia w Polsce regionalnego hubu gazowego, jest stworzenie silnego, konkurencyjnego i wolnego rynku wewnętrznego, na którym cena będzie odzwierciedlać relację popytu i podaży. Funkcjonowanie takiego rynku wymaga implementacji szeregu rozwiązań regulacyjnych w zakresie czterech wolności²⁴.

Rynek powinien być relatywnie rozwinięty co najmniej w dwóch wymiarach: ilości podmiotów biorących udział w grze rynkowej i wolumenu obrotów. Od 1 września 2013 r. weszła w życie nowelizacja ustawy *Prawo energetyczne* wprowadzająca obowiązek sprzedaży zdefiniowanej ilości gazu ziemnego na Towarowej Giełdzie Energii, tzw. obligo giełdowe. Miało się ono przyczynić do zmiany struktury rynku na bardziej konkurencyjny, a także wesprzeć rozwój giełdowego rynku gazu²⁵. Zgodnie z artykułem 49 b.1. ustawy *Prawo energetyczne* przedsiębiorstwo zajmujące się obrotem paliwami gazowymi jest obowiązane sprzedawać nie mniej niż 55% gazu ziemnego wysokometanowego wprowadzonego w danym roku do sieci przesyłowej na giełdzie towarowej²⁶. Obroty gazem na Towarowej Giełdzie Energii systematycznie rosną. W 2021 r. łączny wolumen obrotów (rynek terminowy i spotowy) wyniósł 180 TWh i był o ponad 19% wyższy niż w roku 2020²⁷. Na koniec 2020 r. koncesje na obrót paliwami gazowymi posiadało 195 podmiotów²⁸. Szeroki dostęp do giełdy gazu zwiększa elastyczność zakupów surowca przez uczestników rynku. Planowane

24 1. Wolność infrastrukturalna (równy dostęp do infrastruktury); 2. Wolność obrotu giełdowego (swobodny dostęp do płynnej giełdy gazu); 3. Wolność kontraktowa (swoboda wyboru dostawcy gazu); 4. Wolność handlowa (swoboda dysponowania własnym gazem ziemnym). J. Socha, W. Słowiński, *Cztery wolności na rynku gazu ziemnego. Działania liberalizacyjne w obszarze gazu ziemnego w Polsce*, Raport firmy PwC Polska sp. z o.o., wrzesień 2012, s. 5.

25 Szerzej na temat oceny zasadności wprowadzenia obliga gazowego: Ł. Wojcieszak, *Giełdowe obligo gazowe – próba oceny*, „Krytyka Prawa”, t. 8, 2016, nr 4, s. 137-152.

26 Ustawa Prawo energetyczne z dnia 10 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 Nr 54, poz. 348, 49 b.1.

27 *Rynek energii elektrycznej i gazu w Polsce. Stan na 31 marca 2022 r.*, Raport Towarzystwa Obrotu Energią, Warszawa 2022, s. 65.

28 Ministerstwo Klimatu i Środowiska, *Sprawozdanie z wyników monitorowania bezpieczeństwa dostaw paliw gazowych za okres od 1 stycznia 2020 r. do 31 grudnia 2020 r.*, <https://bip.mos.gov.pl/energetyka/sprawozdania-z-wynikow-monitorowania-bezpieczenstwa-dostaw-paliw-gazowych/>, s. 23 [15.07.2022].

jest zwiększone zapotrzebowanie na gaz²⁹. Przy liberalizacji rynku, tj. zwiększonej puli surowca nabywanego za pośrednictwem giełdy, będzie generowało zwiększone możliwości zawierania transakcji kupna-sprzedaży i będzie swoistym koncentratorem podaży i popytu. To przy wydajnych połączeniach transgranicznych będzie tworzyło szansę do integracji rynków ościennych.

Do 15 stycznia 2021 r. Ministerstwo Klimatu i Środowiska (dalej MKiŚ) prowadziło konsultacje sektorowe dotyczące polskiego hubu gazowego, których celem było zdiagnozowanie: barier regulacyjnych, oczekiwań legislacyjnych i rozwiązań systemowych mających zwiększyć atrakcyjność prowadzenia działalności handlowej na polskim rynku gazu³⁰. Niezależnie od tego stowarzyszenia branżowe zgłaszają liczne bariery funkcjonowania na rynku gazu w Polsce³¹.

3. Potencjał do współpracy w regionie

Rosyjsko-ukraiński konflikt gazowy z 2009 r. ujawnił nieprzygotowanie krajów unijnych, zwłaszcza w Europie Środkowej i Południowej, do skoordynowanej reakcji na przerwanie bądź radykalny spadek poziomu dostaw gazu z Rosji. W zakresie bezpieczeństwa energetycznego rozwój połączeń systemowych stał się paradygmatem współpracy regionalnej. W ostatnich latach władze krajowe, a także instytucje Unii Europejskiej podejmowały wiele inicjatyw, aby poprawić bezpieczeństwo energetyczne w regionie. Do potencjalnych wyzwań w tym zakresie należy relatywnie duże zróżnicowanie regulacyjne rynków regionalnych, wynikające z odmiennej charakterystyki i uwarunkowań historycznych. Ujednolicenie zasad ich funkcjonowania, obok rozwoju połączeń infrastrukturalnych, jest warunkiem niezbędnym do stworzenia realnych podstaw funkcjonowania hubu gazowego w regionie. Nie mniej ważnym zagadnieniem jest wola polityczna, chęć dywer-

29 Operator Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A., *Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa gazowe na lata 2014-2023*, Warszawa 2014, s. 9.

30 Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Gov.pl, 23.11.2020, <https://www.gov.pl/web/klimat/polska-regionalnym-hubem-gazowym-ruszaja-konsultacje-rynkowe> [19.07.2022].

31 Towarzystwa Obrotu Energią, *Rynek energii elektrycznej i gazu w Polsce. Stan na 31 marca 2022 r.*, Warszawa 2022, s. 37-40.

syfikowania dostaw surowca i uniezależnienie się (ewentualnie redukcowanie uzależnienia) od dostaw z Rosji.

Z poniższej tabeli wynika, że państwa sąsiednie są uzależnione od importu gazu ziemnego, zdecydowana większość z nich od gazu importowanego z Rosji.

Tabela 1. Dane dotyczące rocznego zużycia gazu w 2011 i 2021 r. (w mld m³) i udział rosyjskiego gazu w imporcie ogółem w 2020 r. (w %)

	Zużycie gazu ziemnego w 2011 r. mld m ³	Zużycie gazu ziemnego w 2021 r. mld m ³	Udział importu z Rosji w imporcie gazu ogółem w 2020 r. (%)
Polska	16,5	23,2	54,8
Niemcy	80,9	90,5	66,1
Czechy	7,9	9,1	100,0
Słowacja	5,4	5,3	85,4
Ukraina	56,1	26,1	0,0
Litwa	3,2	2,2	41,8
Łotwa	1,5	1,2	100,0
Estonia	0,6	0,5	96,0
Finlandia	3,6	2,0	97,6

Źródło: opracowanie własne. Dane dotyczące zużycia gazu: *BP Statistical Review of World Energy*, Ed. 2022, s. 29. Dane dotyczące udziału rosyjskiego gazu w imporcie ogółem: [https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_trade/entrade.html?geo=DE&year=2020&language=EN&trade=imp&siec=G3000&filter=all&fuel=gas&unit=TJ_GCV&defaultUnit=TJ_GCV&detail=1&chart=\[03.08.2022\]](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_trade/entrade.html?geo=DE&year=2020&language=EN&trade=imp&siec=G3000&filter=all&fuel=gas&unit=TJ_GCV&defaultUnit=TJ_GCV&detail=1&chart=[03.08.2022]).

Niemcy są największym konsumentem gazu w Unii Europejskiej. W 2021 r. zużyli ponad 90 mld m³ tego surowca, co oznaczało wzrost konsumpcji przez ostatnie dziesięć lat o blisko 10 mld m³ (konsumpcja w 2011 r. wynosiła 80,9 mld m³) przy jednoczesnym spadku produkcji własnej o ponad połowę (z 10,5 mld m³ do 4,5 mld m³)³². Rynek niemiecki jest bardzo chłonny, nastawiony na import gazu, jednocześnie w relatywnie wysokim stopniu uzależniony od dostaw gazu z Rosji. Przez ostatnie kilkanaście lat niemiecka polityka energetyczna opierała się na budowie europejskiego centrum przesyłu gazu w oparciu o bezpośrednie dostawy z Rosji. Przez wiele lat w Niemczech funkcjonowały dwa huby gazowe: utworzony w 2003 r., działający na południu Net Connect Germany (NCG), i utworzony w 2005 r., działający na północy Gaspool. Podział ten utrudniał dynamiczny rozwój, dlatego

32 *BP Statistical Review of World Energy 2022*, <https://www.bp.com/>, s. 31 [01.08.2022].

w 2021 r. doszło do unifikacji NCG i Gaspool w Trading Hub Europe (THE), obejmujący obszar całych Niemiec. W maju 2022 r. niemiecki rząd podpisał umowę na wydzierżawienie 4 pływających terminali LNG o łącznej mocy regazyfikacyjnej ok. 30 mld m³ gazu rocznie³³. Wydaje się, że niemiecki rynek gazu jest zbyt duży, aby operujące na nim podmioty były zainteresowane pozyskiwaniem gazu na polskim rynku.

Roczna konsumpcja gazu ziemnego w Czechach wyniosła w 2021 r. 9,1 mld m³. W 2020 r. 100% sprowadzanego surowca pochodziło z Rosji. Od kilku lat trwają rozmowy między polskim i czeskim operatorem sieci przesyłowych Gaz-System i Net4Gas na temat budowy nowego interkonektora StorkII. Jest on częścią wspieranego przez UE korytarza gazowego Północ – Południe w Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej Europie i zgodnie z pierwotnymi założeniami miał powstać do 2018 r.³⁴ Ostatecznie połączenie to nie powstało. Wydaje się, że główną przyczyną była rozbieżność wizji ostatecznego wykorzystania połączenia. Strona polska postrzegała go jako dywersyfikację dostaw gazu dla południowego sąsiada i element tworzenia hubu gazowego, dlatego zależało jej na uruchomieniu tego połączenia po rozwiązaniu kontraktu jamalskiego i uruchomieniu Baltic Pipe³⁵. Czesi, wnioskując, że połączenie będzie jednokierunkowe (z południa na północ), chcieli przez nie tłoczyć do Polski rosyjski gaz dostarczany przez Nord Stream I i Opal (jego lądowe przedłużenie)³⁶.

Poprzedni czeski rząd premiera Andreja Babiša popierał uruchomienie gazociągu Nord Stream II. Lądowa odnoga tego gazociągu (EUGAL), biegnąca wzdłuż granicy polsko-niemieckiej, miała dostarczać gaz do Czech. Miało to w założeniu umocnić pozycję Czech

33 M. Kędziński, *Urodzaj na gazoporty. Awaryjna dywersyfikacja dostaw gazu w Niemczech*, „Komentarze OSW”, nr 447, 20.05.2022, s. 3.

34 Operator Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A, *Wsparcie finansowe Unii Europejskiej dla badań przygotowawczych w zakresie połączenia gazowego Polska – Czechy [Stork II]*, Gas-System.pl, 03.06.2015, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/archiwum/wsparcie-finansowe-unii-europejskiej-dla-badan-przygotowawczych-w-zakresie-polaczenia-gazowego-polska-czechy-stork-ii.html> [01.08.2022].

35 W. Krzyczkowski, *Drugi łącznik gazowy z Czechami zaliczy opóźnienie, ale powstanie*, Wysokienapiecie.pl 28.08.2016, <https://wysokienapiecie.pl/1695-drugi-lacznik-gazowy-z-czechami-zaliczy-opoznienie-ale-powstanie/> [30.07.2022].

36 *Wraca temat gazociągu Stork II, łączącego Polskę i Czechy. Premier Fiala dzisiaj w Warszawie*, CIRE.pl, 29.04.2022, <https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/czeskie-media-premier-czech-w-warszawie-bedzie-rozmawiac-o-nowym-gazociagu> [30.07.2022].

jako państwa tranzytowego dla rosyjskiego gazu. W 2020 r. 100% importowanego przez Czechy surowca pochodziło z Rosji. Czesi mają zdywersyfikowane szlaki przesyłu gazu (przez Ukrainę i Słowację, a także przez lądową odnogę NS I), ale nadal jest to gaz rosyjski. Otwarcie na energetyczną współpracę z Rosją (także w zakresie energetyki atomowej), poparcie dla budowy NS1 i NS2 pozwala zakładać, że czeskie władze miały inną, niż np. polskie, wizję energetycznego korytarza Północ – Południe³⁷.

Działania Rosji związane z przygotowaniem do wojny w Ukrainie, tj. wywołanie kryzysu gazowego w UE w drugiej połowie 2021 r. i ograniczanie dostaw gazu do Europy po rozpoczęciu inwazji na Ukrainę, skłoniły rząd w Pradze do rzeczywistej dywersyfikacji dostaw gazu. Na spotkaniu premierów Petra Fialy i Mateusza Morawieckiego w kwietniu 2022 r. powrócono do planów budowy połączenia StorkII, ale także rozmawiano o możliwości pozyskania gazu przez polski terminal LNG³⁸.

Słowacja jest silnie uzależniona od importu gazu ziemnego. W 2020 r. sprowadzała ponad 85% zużywanego surowca z Rosji. Import realizowany jest jako dostawy bezpośrednie (ok. 85% przez zlokalizowane na Ukrainie magistrale przesyłowe) i pośrednie (jako reeksport z Czech rosyjskiego surowca tłoczonego przez Nord Stream I i jego lądową odnogę – gazociąg Opal). Przez terytorium Słowacji przepływały duże ilości rosyjskiego gazu, generując istotne wpływy budżetowe (150 mln euro rocznie). Uruchomienie gazociągu Nord Stream zmniejszyło przesył o ok. 30% (przesył spadł z 74 mld m³ w 2011 r. do 46,5 mld m³ w 2014 r.)³⁹. Możliwość całkowitego ominięcia terytorium Ukrainy po uruchomieniu gazociągu Nord Stream II jest z punktu widzenia Bratysławy poważnym zagrożeniem (pomimo zawarcia umowy gwarantującej korzystanie przez Gazprom ze słowackiej infrastruktury przesyłowej do 2028 r. w formule *ship or pay*). Dlatego Słowacja dąży do utrzymania statusu istotnego kraju tranzytowego przez rozbudowę

37 Ł. Ogrodnik, *Komplikacje w stosunkach Czech z Rosją*, „Biuletyn PISM”, nr 179(1927), 16.12.2019, s. 2.

38 *Spotkanie premierów Czech i Polski w Warszawie: bezpieczeństwo energetyczne, Ukraina*, Mzv.cz, 29.04.2022, https://www.mzv.cz/warsaw/pl/aktualnosci/spotkanie_premierow_czech_i_polski_w.html [01.08.2022].

39 T. Dąbowski, J. Groszkowski, *Słowacja: poszukiwanie nowego miejsca na mapie gazowej regionu*, „Analizy OSW”, 27.05.2015, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-05-27/slowacja-poszukiwanie-nowego-miejsca-na-mapie-gazowej-regionu> [20.07.2022].

interkonektorów m.in. z Polską (opisane wyżej), Ukrainą⁴⁰ i Węgrami⁴¹. Słowacja posiada relatywnie (względem zużycia) duże powierzchnie magazynowe gazu, wynoszące 3,5 mld m³ (dla porównania Polska ma 3,2 mld m³). Duże uzależnienie od dostaw z Rosji powoduje daleko idące negatywne konsekwencje dla bezpieczeństwa energetycznego Słowacji i jej gospodarki w przypadku przerw w dostawach. Rząd w Bratysławie przekonał się o tym boleśnie w 2009 r., kiedy Gazprom przestał tłoczyć gaz przez terytorium Ukrainy⁴². W związku z powyższym słowackie władze podejmują szereg działań zmierzających do redukcji uzależnienia od dostaw rosyjskiego gazu⁴³. Obok dostaw LNG z chorwackiego terminala zlokalizowanego na wyspie Krk rozważa się także dywersyfikację szlakiem północnym poprzez dostawy realizowane przez terminal LNG w Świnoujściu⁴⁴. Jest to możliwe dzięki ukończeniu interkonektora Strachocina – Veľké Kapušany. W październiku 2021 r. przeszedł on wymagane próby ciśnieniowe i uzyskał odbiór techniczny – pierwszy przesył surowca planowany jest na rok 2022⁴⁵. Duże uzależnienie od dostaw gazu z Rosji w połączeniu z celowym ograniczaniem podaży gazu na europejskim rynku przez Gazprom może prowadzić do sytuacji, w której rząd w Bratysławie będzie miał kłopot, aby napełnić magazyny gazu przed zbliżającym się sezonem grzewczym 2022/2023⁴⁶.

- 40 We wrześniu 2014 r. uruchomiono interkonektor słowacko-ukraiński o możliwościach przesyłowych ok. 10 mld m³ gazu rocznie, Naftogaz.com, 21.10.2014, <https://www.naftogaz.com/en/news/naftogaz-napolyagae-na-rozshyrenni-gazotransportnyh-potuzhnostey-na-kordoni-ukrainy-ta-slovachchyny> [23.07.2022].
- 41 Przez istniejące połączenie rocznie można przesyłać 4,5 mld m³ gazu ze Słowacji na Węgry i 1,8 mld m³ surowca w przeciwnym kierunku, CIRE.pl, 11.05.2020, <https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/158508-slowacja-i-wegry-chca-zwiekszyc-mozliwosci-przesylu-gazu-i-budowac-nowe-drogi> [21.07.2020].
- 42 Szerzej o skutkach przerwania przez Gazprom dostaw gazu do europejskich odbiorców: M. Sienkiewicz, *Rosyjsko-ukraińskie konflikty gazowe*, „Racja Stanu. Studia i Materiały” 2010, nr 2(8), s. 133-149.
- 43 Ł. Lewkowicz, M. Paszkowski, *Słowacja: dywersyfikacja dostaw gazu ziemnego z nieporozumieniem w rządzie w tle*, „Komentarze IEŚ”, nr 585 (97/2022), 20.04.2022, s. 1.
- 44 Ł. Lewkowicz, M. Paszkowski, *Interkonektor Polska–Słowacja i dywersyfikacja dostaw gazu ziemnego na Słowację*, „Komentarze IEŚ”, nr 655 (167/2022), 15.07.2022, s. 1.
- 45 Operator Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A., *Raport zrównoważonego rozwoju 2021*, Warszawa 2021, s. 76.
- 46 K. Lipiński, M. Maj, M. Miniszewski, *Unia Europejska niezależna od Rosji? Alternatywne źródła dostaw surowców energetycznych*, „Raport Polskiego Instytutu Ekonomicznego”, Warszawa 2022, s. 20-21.

Ukraina jest potencjalnie atrakcyjnym partnerem z uwagi na relatywnie duże własne zdolności wydobywcze gazu, rozbudowaną infrastrukturę przesyłową, wewnętrzny rynek gazu i bardzo duży potencjał magazynowania gazu ziemnego⁴⁷. Ukraina jest członkiem Wspólnoty Energetycznej (od lutego 2011 r.), której celem jest wdrażanie unijnego dorobku traktatowego dotyczącego sektora energetycznego w państwach trzecich. Przystępując do Wspólnoty Energetycznej, Ukraina zobowiązała się do przyjęcia szeregu unijnych regulacji⁴⁸. Władze w Kijowie podejmowały wysiłki w celu wprowadzenia reform związanych z przyjęciem tzw. Trzeciego Pakietu Energetycznego Unii Europejskiej w zakresie liberalizacji rynku gazu i restrukturyzacji państwowych spółek. W ostatnich latach na Ukrainie podejmowane były próby stworzenia podstaw regulacyjnych dla obrotu gazem ziemnym. Należy zwrócić uwagę, że budowa rynku, na którym są stałe powiązania handlowe i mechanizmy gwarantujące bezpieczeństwo transakcji, jest procesem skomplikowanym i pełnym wyzwań. Mimo że Ukraińska Giełda Energii (ang. Ukrainian Energy Exchange)⁴⁹ powstała w 2010 r., obroty realizowane za jej pośrednictwem były marginalne. W ostatnich latach giełda dostała jednak szereg impulsów prorozwojowych i notuje rok do roku zwiększony wolumen obrotów gazem ziemnym⁵⁰.

Polska postrzegana jest przez władze w Kijowie jako ważny parter we współpracy w sektorze energetycznym. W raporcie *Wzmocnienie integracji ukraińskiego i polskiego systemu transportu gazu oraz rynku gazu*, opracowanym przez Amerykańską Agencję do spraw Międzynarodowego Rozwoju (ang. United States Agency International Development, dalej USAID), wymienia się szereg elementów mających zintensyfikować współpracę. W tym kontekście pojawiają się postulaty m.in.: stworzenia dojrzałej (*fully-fledged*) giełdy gazu na Ukrainie, utworzenia stałego dwukierunkowego połączenia przesyłu gazu

47 Ukraina posiada zbiorniki gazu o pojemności przekraczającej 30 mld m³, są to największe (po USA i Rosji) zbiorniki gazu na świecie, Naftogaz.com, <https://www.naftogaz.com/en/business/natural-gas-storage-business-unit> [23.07.2022].

48 W. Konończuk, S. Matuszak, *Ukraina i Mołdawia wobec Wspólnoty Energetycznej*, „Analiza OSW”, 28.03.2012, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-03-28/ukraina-i-moldawia-wobec-wspolnoty-energetycznej> [10.07.2022].

49 Ukrainian Energy Exchange, <https://www.ueex.com.ua/eng/ueex/about-us/> [30.07.2022].

50 P. Kost, „Obiecujące postępy”. *Transformacja Ukraińskiej Giełdy Energetycznej*, [Energetyka24.pl](https://energetyka24.com/gaz/obiecujace-postepy-transformacja-ukraińskiej-giełdy-energetycznej-analiza), 24.03.2021, <https://energetyka24.com/gaz/obiecujace-postepy-transformacja-ukraińskiej-giełdy-energetycznej-analiza> [03.08.2022].

(obecne może być wykorzystywane do transportu na wschód, kiedy nie odbywa się przepływ gazu w przeciwną stronę), ułatwienie korzystania z ukraińskich magazynów gazu, uproszczenie procesu certyfikacji ukraińskich podmiotów chcących uczestniczyć w rynku gazu w Polsce⁵¹. Ukraina wykorzystuje także polską infrastrukturę jako sposób na dywersyfikację kierunków dostaw gazu. Istnieje połączenie krajowych sieci przesyłowych, ale bez możliwości realizowania przesyłu w sposób ciągły. Od kilku lat mówi się o możliwości budowy nowego gazociągu o zdolnościach przesyłowych rzędu 5-7/8 m³ w obie strony. W listopadzie 2019 r. została zrealizowana pierwsza dostawa dla Ukrainy amerykańskiego LNG przez terminal LNG w Świnoujściu⁵².

Białoruś to państwo regionu Europy Środkowo-Wschodniej najbardziej uzależnione energetycznie od Rosji⁵³. W kontekście aktualnej sytuacji geopolitycznej trudno wyobrazić sobie jakąkolwiek współpracę, zwłaszcza w sektorze tak strategicznym jak sektor energetyczny.

Kraje bałtyckie charakteryzują się relatywnie dużym potencjałem do współpracy, z uwagi na znaczną świadomość konieczności uniezależnienia się od dostaw rosyjskich surowców energetycznych, rozbudowywane połączenia infrastrukturalne pomiędzy Litwą, Łotwą i Estonią (również Finlandią), a także zaawansowane prace nad stworzeniem wewnętrznego rynku handlu gazem. Na Litwie, w Kłajpedzie, działa terminal LNG o zdolnościach regazyfikacyjnych 4 mld m³ rocznie. Rozważa się powstanie kolejnych terminali, np. Paldiski i Muuga niedaleko Tallina w Estonii oraz w Skulte i Kundziņsala na Łotwie⁵⁴. Na Litwie, Łotwie, w Estonii i Finlandii funkcjonuje zintegrowany rynek spotowy gazu, na Litwie funkcjonuje platforma obrotu surowcem dla tych czterech państw. 1 stycznia 2020 r. uruchomiono interkonektor gazowy łączący estońską i fińską sieć gazową – Balticconnector. To umożliwiło przesył surowca z terminala LNG w Kłajpedzie nie tylko

51 United States Agency International Development UAAID, *Increased integration of Ukrainian and Polish transmission system and gas markets*, Final Report, 10.03.2021, s. 153.

52 *Do gazoportu dotarł transport LNG z USA dla odbiorcy na Ukrainie*, CIRE.pl, 20.11.2019, <https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/152622-do-gazoportu-dotarl-transport-lng-z-usa-dla-odbiorcy-na-ukrainie> [15.07.2022].

53 Szerzej na ten temat: M. Paszkowski, A. Szabaciuk, *Zagrożenia o charakterze energetycznym*, [w:] *Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej: zagrożenia pozamilitarne*, T. Stępniewski (red.), Lublin 2020, s. 98-99.

54 M. Paszkowski, *Hub gazowy w Polsce: w kierunku budowy niezależności energetycznej regionu Morza Bałtyckiego*, „Komentarze IES”, nr 357 (54/2021), 25.03.2021, s. 2.

do Łotwy i Estonii, ale także do Finlandii. Połączenia infrastrukturalne dały podstawę do uruchomienia od początku 2020 r. pierwszego w UE wewnętrznego rynku gazu złożonego z trzech państw⁵⁵. Po uruchomieniu połączenia Polska – Litwa (gazociąg GIPL) powstanie potrzeba wśród uczestników rynku na powstanie rynku tranzytu terminowych.

Obok połączeń infrastrukturalnych, które są niezbędne jako podstawa współpracy w regionie i utworzenia w Polsce regionalnego hubu gazowego, niezwykle ważną jest woła polityczna i realne działania zmierzające do dywersyfikacji źródeł dostaw gazu. W tym kontekście możemy zaobserwować znaczne zróżnicowanie podejścia wśród krajów regionu. Od wielu lat Polska, a także kraje bałtyckie, podejmowały wysiłki w celu uniezależnienia się od dostaw z Rosji. Do tej grupy możemy zaliczyć Ukrainę, która przyspieszyła działania po 2014 r. (aneksja Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską i wspieranie separatystów na wschodzie Ukrainy). Niemcy przez ostatnie lata prowadziły odmienną politykę, realizując koncepcję hubu gazowego w oparciu o bezpośrednie dostawy rosyjskiego gazu dwoma gazociągami o dużej przepustowości: Nord Stream I i Nord Stream II. Czechy uzyskały dostęp do rosyjskiego gazu tłoczonego przez Nord Stream I, więc zdywersyfikowały szlaki przesyłu, natomiast nie źródło surowca. Poparły budowę Nord Stream II i dodatkowych gazociągów tłoczących z niego gaz do Czech. Przez szereg lat nie podejmowały realnych wysiłków dywersyfikujących źródła pozyskania gazu. Słowacja przez ostatnie lata czerpała dochody z przesyłu rosyjskiego gazu przez swoje terytorium i podobnie jak rząd w Pradze nie podejmowała realnych działań dywersyfikacyjnych źródeł pozyskania surowca (podejmowała głównie działania utrzymujące status kraju tranzytowego).

Bardzo wiele w kwestii relacji energetycznych w regionie zmieniła rosyjska agresja na Ukrainę w lutym 2022 r. Trudno obecnie przewidzieć jej długofalowe skutki, ale jedno wydaje się pewne – proces uniezależnienia się państw regionu od dostaw surowców energetycz-

55 Zob. komunikat prasowy firmy Elering, estońskiego operatora systemu przesyłowego, Elering. ee, 02.01.2020, <https://elering.ee/en/new-common-estonian-latvian-finnish-gas-market-gets-successful-start> [10.07.2022].

nych z Rosji przyspieszy. Taki trend zwiększa szansę na utworzenie w Polsce regionalnego hubu gazowego⁵⁶.

Podsumowanie

Z powyższych rozważań wynika, że utworzenie regionalnego centrum przesyłu i handlu gazem ziemnym w Polsce, czyli tzw. hubu gazowego, nabiera realnych kształtów w oparciu o trzy filary:

- Rozbudowana infrastruktura, na którą składają się połączenia między krajowymi systemami przesyłowymi (interkonektory), rozbudowana i zmodernizowana Krajowa Sieć Przesyłowa, a także pojemne i elastyczne magazyny gazu jako stabilizatory płynności rynku.
- Stabilne dostawy po konkurencyjnych (wobec rynków ościenych) i konkurujących (wobec siebie) cenach. Gwarancją stabilnych dostaw jest dywersyfikacja zarówno szlaków przesyłowych, jak i źródeł pozyskania surowca (tzw. dywersyfikacja kontraktowa). Konkurencyjny rynek oznacza szeroką ofertę produktową w ramach obrotu giełdowego i szerokie portfolio uczestników gry rynkowej. Wydobycie krajowe na jak najwyższym poziomie jest elementem stabilizującym rynek.
- Efektywnie działający rynek wewnętrzny, bez barier regulacyjnych.

We wszystkich trzech obszarach osiągnięto w ostatnich latach znaczny progres. Funkcjonują i nadal rozbudowywane są połączenia transgraniczne, budowa Baltic Pipe realizowana jest zgodnie z harmonogramem, realizowane są kolejne fazy rozbudowy terminala LNG w Świnoujściu, planuje się budowę kolejnego terminala w Zatoce Gdańskiej. Gaz-System realizuje plan rozbudowy gazociągów przesyłowych na lata 2014-2023⁵⁷. Zwiększane są także możliwości magazynów gazu i ich elastyczność. Przez szereg lat 100% importowanego do Polski gazu pochodziło z Rosji. Z końcem tego roku wygasa tzw.

56 Zob. wypowiedź wiceprzewodniczącego Komisji Europejskiej Marcosa Sefcovicia, Pap.pl, 28.04.2022, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1182802%2Cwiceprzewodniczacy-ke-sefcovic-polska-staje-sie-prawdziwym-hubem-gazowym-w> [04.08.2022].

57 Operator Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A., *Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa gazowe na lata 2014-2023*, Warszawa 2014, s. 13-14.

kontrakt jamalski⁵⁸. Od początku 2023 r. cały import będzie realizowany z kierunków innych niż wschodni. W kontekście wypowiedzenia kontraktu jamalskiego, unijnych sankcji wobec Rosji i działań podejmowanych w celu ograniczenia, a w perspektywie następnych kilku lat rezygnacji z importu węglowodorów z Rosji, kluczowe i priorytetowe są działania zapewniające odpowiednią podaż surowca na polskim rynku. Kiedy ten cel zostanie osiągnięty, powstaną podstawy do handlu surowcem w regionie.

Jeżeli chodzi o rekomendację działań odnośnie do rozwoju rynku wewnętrznego w kontekście regionalnego hubu gazowego w perspektywie krótkoterminowej, to należy, w oparciu o konsultacje sektorowe przeprowadzone przez MKiŚ, opracować pakiet inicjatyw kierunkowych w zakresie likwidacji barier regulacyjnych hamujących rozwój rynku. W perspektywie długoterminowej – zapewnić ciągłość dostaw gazu z alternatywnych wobec Rosji kierunków, opracować założenia rozwoju rynku gazu, a także rozbudować istniejące i stworzyć nowe interkonektory gazowe.

Wydaje się, że rosyjska agresja na Ukrainę zmieniła podejście do kwestii dywersyfikacji dostaw gazu w niektórych państwach regionu. To otwiera nowe możliwości współpracy, np. realizacja dostaw LNG do Czech i Słowacji przez polskie terminale. Należy wykorzystać te tendencje i zintensyfikować wysiłki w celu utworzenia hubu gazowego w Polsce. Wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego, wzrost integracji lokalnych rynków, wzrost efektywności wykorzystania połączeń sieciowych niosą za sobą obopólne korzyści. Trzeba brać także pod uwagę konkurencyjne inicjatywy w regionie. Chodzi przede wszystkim o zainicjowany w 2012 r. projekt CEETR, polegający na stworzeniu „regionu handlowego” (*trading region*) pomiędzy Austrią, Czechami a Słowacją⁵⁹. Pomimo że słowacki operator już w następnym roku zrezygnował z udziału w tej inicjatywie, jest sporo obiektywnych

58 PGNiG 15 listopada 2019 r. przekazało PAO Gazprom i OOO Gazprom Export oświadczenie woli zakończenia kontraktu na dostawy gazu do Polski zawartego w 1996 r. (tzw. kontrakt jamalski), Pgnig.pl, 15.11.2019, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/oswiadczenie-woli-zakonczenia-kontraktu-jamalskiego-z-dniem-31-grudnia-2022-roku/newsGroupId/10184?changeYear=2019¤tPage=3> [01.07.2022].

59 Agency for the Cooperation of Energy Regulators, *European Gas Target Model review and update*, Ljubljana 2015, s. 39.

przesłanek świadczących o potencjale do współpracy⁶⁰. Warto wspomnieć o Eastringu⁶¹ i o integrującym się rynku w krajach bałtyckich.

Należy także pamiętać o długofalowych celach unijnej polityki klimatyczno-energetycznej zmierzającej do redukcji udziału paliw kopalnych w miksie energetycznym. W perspektywie najbliższych dekad ma to doprowadzić do zbudowania nisko- i (docelowo) zeroemisyjnych gospodarek w krajach członkowskich i osiągnięcia przez UE neutralności klimatycznej do roku 2050. Transformacja energetyczna w Polsce, której tempo stymuluje unijna polityka klimatyczno-energetyczna, polega przede wszystkim na odchodzeniu od spalania węgla kamiennego i brunatnego w sektorze elektroenergetycznym i ciepłowniczym. Gaz ziemny określany jest często jako „paliwo przejściowe” w procesie, który ma doprowadzić do zdominowania miksu energetycznego przez energię wytwarzaną z odnawialnych źródeł energii i atomu. To powoduje, że zapotrzebowanie na gaz w krótkiej i średniej perspektywie będzie w Polsce rosło, przyczyniając się do zwiększenia podaży surowca na rynku. Będzie to sprzyjać realizacji planów utworzenia w Polsce regionalnego hubu gazowego.

Bibliografia

- Agency for the Cooperation of Energy Regulators, *European Gas Target Model review and update*, Ljubljana 2015.
- BP Statistical Review of World Energy 2022, <https://www.bp.com/>.
- Dąbrowski T., Groszkowski J., *Słowacja: poszukiwanie nowego miejsca na mapie gazowej regionu*, „Analizy OSW”, 27.05.2015.
- Lipiński K., Maj M., Miniszewski M., *Unia Europejska niezależna od Rosji? Alternatywne źródła dostaw surowców energetycznych*, „Raport Polskiego Instytutu Ekonomicznego”, Warszawa 2022.
- Łazor I., Sienkiewicz M., *Znaczenie infrastruktury handlowej dla bezpieczeństwa rynku gazu ziemnego w Polsce*, Cire.pl, 09.02.2016, <https://www.cire.pl/artykuly/materialy-problemowe/109634-znaczenie-infrastruktury-handlowej-dla-bezpieczenstwa-rynku-gazu-ziemnego-w-polsce>.
- Kędziński M., *Urodzaj na gazoporty. Awaryjna dywersyfikacja dostaw gazu w Niemczech*, „Komentarze OSW”, nr 447, 20.05.2022.

60 T. Dąbrowski, J. Groszkowski, *Słowacja...*

61 Gazociąg, który ma tłoczyć gaz z Turcji przez Bułgarię, Rumunię, Węgry do Słowacji. Planowana przepustowość – 20 mld m³, po rozbudowie nawet 40 mld m³, Eastring.eu, <https://www.eastring.eu/page.php?page=about> [01.08.2022].

- Konończuk W., Matuszak S., *Ukraina i Mołdawia wobec Wspólnoty Energetycznej*, „Analizy OSW”, 28.03.2012, Osw.waw.pl <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-03-28/ukraina-i-moldawia-wobec-wspolnoty-energetycznej>.
- Kost P., „*Obiecujące postępy*”. *Transformacja Ukraińskiej Giełdy Energetycznej*, Energetyka24.pl, 24.03.2021, <https://energetyka24.com/gaz/obiecujace-postepy-transformacja-ukraińskiej-giedy-energetycznej-analiza>.
- Krzyczkowski W., *Drugi łącznik gazowy z Czechami zaliczy opóźnienie, ale powstanie*, Wysokienapięcie.pl, 28.08.2016, <https://wysokienapięcie.pl/1695-drugi-lacznik-gazowy-z-czechami-zaliczy-opoznienie-ale-powstanie/>.
- Lewkowicz Ł., Paszkowski M., *Interkonektor Polska – Słowacja i dywersyfikacja dostaw gazu ziemnego na Słowację*, „Komentarze IES”, nr 655 (167/2022), 15.07.2022.
- Lewkowicz Ł., Paszkowski M., *Słowacja: dywersyfikacja dostaw gazu ziemnego z nieporozumieniem w rządzie w tle*, „Komentarze IES”, nr 585 (97/2022), 20.04.2022.
- Ministerstwo Klimatu i Środowiska, *Sprawozdanie z wyników monitorowania bezpieczeństwa dostaw paliw gazowych za okres od 1 stycznia 2020 r. do 31 grudnia 2020 r.*, <https://bip.mos.gov.pl/energetyka/sprawozdania-z-wynikow-monitorowania-bezpieczenstwa-dostaw-paliw-gazowych/>.
- Ogrodnik Ł., *Komplikacje w stosunkach Czech z Rosją*, „Biuletyn PISM”, nr 179(1927), 16.12.2019 r.
- Operator Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A., *Plan rozwoju w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa gazowe na lata 2014-2023*, Warszawa 2014.
- Operator Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A., *Raport zrównoważonego rozwoju 2021*, Warszawa 2021.
- Opolska I., *Liberalizacja sektora gazowego w Europie. Czy Unia Europejska promuje skuteczne rozwiązania regulacyjne?*, „Ekonomia. Rynek, gospodarka, społeczeństwo”, nr 44/2016, s. 53-72.
- Paszkowski M., *Hub gazowy w Polsce: w kierunku budowy niezależności energetycznej regionu Morza Bałtyckiego*, „Komentarze IES”, nr 357 (54/2021), 25.03.2021.
- Paszkowski M., Szabaciuk A., *Zagrożenia o charakterze energetycznym*, [w:] *Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej: zagrożenia pozamilitarne*, T. Stępniewski (red.), Lublin 2020.
- Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku* przyjęta jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 202/2009 z dnia 10 listopada 2009 r.
- Polityka Energetyczna Polski do 2040 roku*, Obwieszczenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2040 r., „Monitor Polski” z dnia 10 marca 2021 r., poz. 264.
- Podraza A., *Bezpieczeństwo energetyczne Polski w kontekście neoimperialnej polityki Rosji oraz współpracy europejskiej i transatlantyckiej: Polska jako hub gazowy*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 73, 2020, nr 1, s. 135-161, DOI: .

- Sienkiewicz M., *Liberalizacja rynku gazu ziemnego w Europie Środkowej i Wschodniej na przykładzie wybranych państw*, Dolnośląski Instytutu Studiów Energetycznych, <https://dise.org.pl/publikacje2/>.
- Sienkiewicz M., *Rosyjsko-ukraińskie konflikty gazowe*, „Racja Stanu. Studia i Materiały” 2010, nr 2(8), s. 133-149.
- Socha J., Słowiński W., *Cztery wolności na rynku gazu ziemnego. Działania liberalizacyjne w obszarze gazu ziemnego w Polsce*, Raport firmy PwC Polska sp. z o.o., wrzesień 2012.
- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020 roku* przyjęta jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 58/2014 z dnia 15 kwietnia 2014 r.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, dokument przyjęty Uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.
- Strategia Bezpieczeństwa Międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej* została zatwierdzona postanowieniem Prezydenta RP z dnia 12 maja 2020 r. w sprawie zatwierdzenia „Strategia Bezpieczeństwa Międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej”.
- Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia>.
- Strategia Rozwoju Kraj 2020* przyjęta jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 157/2012 z dnia 25 września 2012 r.
- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020 roku* przyjęta jako załącznik do uchwały Rady Ministrów nr 58/2014 z dnia 15 kwietnia 2014 r.
- Towarzystwa Obrotu Energią, *Rynek energii elektrycznej i gazu w Polsce. Stan na 31 marca 2022 r.*, Warszawa 2022.
- United States Agency International Development UAAID, *Increased integration of Ukrainian and Polish transmission system and gas markets*, Final Report, 10.03.2021.
- Ustawa Prawo energetyczne z dnia 10 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 Nr 54, poz. 348.
- Wnioski z analiz prognostycznych dla sektora energetycznego*, Załącznik nr 2 do *Polityka Energetyczna Polski do 2040 roku*, Obwieszczenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2040 r., „Monitor Polski” z dnia 10 marca 2021 r., poz. 264.
- Wojcieszak Ł., *Giełdowe obligo gazowe – próba oceny*, „Krytyka Prawa”, t. 8, 2016, nr 4, s. 137-152.
- Wojcieszak Ł., *Możliwość powstanie fizycznego huba gazowego w Polsce*, [w:] *Energetyka – aspekty badań interdyscyplinarnych*, R. Szerbowski, P. Kwiatkiewicz (red.), Poznań 2018.
- Założenia do aktualizacji Polityki energetycznej Polski do 2040 r. (PEP2040). Wzmacnianie bezpieczeństwa i niezależności energetycznej*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 29 marca 2022 r.